

У НОВОМЕ САДУ У СРЕДУ 31. МАРТА 1893.

ГОД. XVIII.

ПОЗОРИШТЕ

БРОЈ 3.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

Излази за време бављења позоришне дружине у Н. Саду свака је дан пут на по табака. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 новч. месечно. —

ЈОАКИМ ВУЈИЋ.

(1772-1847.)

Јоаким Вујић био је један од најмаркатнијих писаца и преводилаца славено-српских. Његово књижевно деловање попуњује првих шест деценија нашега столећа. Јавља се годином 1805, а оправшта се од књижевности последњим делом шесте године, које се и сам оправшта од света: — године 1847. Као што се изнемогли и до трајали војак побеђен повлачи с крвавог ограђаја, па јопи с последњим куршумом хоће да искали разјађену душу и покаже несломљену верност своме цару и својим идеалима, — тако и Вујић пушта „Излишну любовь Иришне и Филандра“ новој народној и Бранковој доби у сусретај. Његово царство се преживело, али се он за њу борио храбро и јуначки до последње капије крви.

Године 1805. издаје први Вујићев превод: „Фернандо и Јарика“, драма у три акта, преведена „с оригиналног енглеског језика.“

У западним европским књижевностима дигао се почетком XVIII. века нови литеарни правац, који се створио из обновљеног живота европских народа. Падом феудализма подигло се на место аристократије средњи сталежи и заузеле прећашњи аристократски положај у књижевности. Прећашњих су времена стајала на првом месту у животу и у књижевности аристократска и дворска или јуначка и митска лица старог грчког и римског света, који је у многом чему био идеал дворова и аристократије. Лица из средњих сталежа могла су играти само подређене улоге, а доводила су се на позорницу већим делом на подругивање. А сада се на једанпут почеше узимати за литеарно обраћавање догађаји и прилике из тих нижих кругова. Јунаци новога комада узеше облике грађанске,

трговачке, радничке и чиновничке. Овај нови садржај литеарних радова морао је собом да доведе и нове правце књижевне и да измене старе форме. У први мањ, грађански живот није ни издалека имао онога чара и глаткости, што их је имао живот дворски и аристократски. Нови литеарни радови били су прости и без украса. Живот грађански није напазило на велике и важне догађаје у спољашњем свету, па се нови душевни поглед списатељски морао обратити на унутрашњи свет, на срце и чувство човечје. У животу обичних средњих кругова будило је срце и осећање главни интерес, па је срце и постало главном забавом књижевности, која је по томе и добила име — сентиментално. Први појави овог новог правца избили су у енглеској књизи Ричардзоновој и Адисоновој, а оданде се разшили и поплавили целу Европу.

И Вујићев превод „Фернандо и Јарика“ пада у ову врсту књижевности, само што се у њему више разబрају робинзонске црте.

Разбило се брод пред неким америчким острвом. Шпанјолац Консалво, адмирал, исплива и спасе се. И спи му Фернандо издаје жив. Погинули би од глади, да им дивљациња Јарика не доноси воћа, да их тако не прехранјује. Она их пита, за што су пошли преко мора. Шо злато, одговоре они. А, може ли се злато јести? — опет ће она, и — шта ће им злато, кад воћа имају и код куће? . . . Дефинишу јој реч: срећа. Кад је ко тако благословен, рекоше, да му ништа више не треба, онда је срећан. Она сва весела разабра, да је срећна, јер не треба злата. . . . На острву су биле још два Енглеза — Инкл и Педрил — ал' дивљаци сазнаду за њих, свежу их и хоће од њих

да направе „айгемахтесь и гулашъ“.... Јарика их спасава. — У томе приспе на обалу неки енглески брод да се накрца водом. Инкле, штићеник Јарикни, сав срећан, што ће се вратити у Европу, хоће да о једном трошку поведе са собом и Јарику и да је — прода.... Ал' дивљаци дођу, ослободе девојку и хоће да се освете ради незахвалности европске. Јарика и опет изради те су му се смиловали, и стане клијати: Видиш, Инкле, ја знам боље љубити него ти.... Шпанјолац Фернандо сав је узенсен хришћанским погледима дивљакињиним, испроси је и остаје међу дивљацима, „да се даље учи од њих великодушју у доброчинствима“....

Главна тенденција шипчева јесте, да се покаже, како дивљи Америчани умеју да буду човечнији од културних Европејаца. Пријатељство, поштење, нежност, све је то међу дивљацима чисто и непомућено онако, од прилике, како би Русо хтео, да је међу нама свима. На све се стране плаче, милује и дају моралне поуке.¹⁾

Овом се драмом београдско позоришно општинство насладијвало још концем Петога деценија.

Вујић каже, да је превео дело „с оригиналнога енглескога језика“ — а ипје. Вујић је био неко време приватни учитељ француског и талијанског језика у Трсту, па је с особитим задовољством метао на своја дела титулу „учитељ разних језиков“. Ал' енглески ипак није много знао. Можда је мислио ипновати, ако каже за дело, које је у првоме реду могао један Енглез написати — да га је превео с енглеског. Оригинал ове драме је изашао у Минхену год. 1784. од баварскога писца Екартхаузена, а ја сам га нашао у: „Deutsche Schaubühne“ књ. 247.²⁾

Касније ћемо видети, да је од истог тога Екартхаузена преведено још једно дело у славено-српску књижевност, а до данас се ипје знало, од кога је. Као што је Вујић превео „Фернанда и Јарику“ — из „енглеског“, тако

¹⁾ Исти је садржај и Гелертовој басни „Инкле и Јарика“, само што је Гелерт узео сентименталнија места да их обради. И ова је басна преведена у Летопису Матице Српске 1830., књига 21, стр. 104—107.

²⁾ Fernando und Yariko, ein Singspiel in drei Aufzügen von dem Hofrath v. Eckartshausen. München bei Josef von Grätz.

ће исто бити да је првео и „Алексенса и Надину“, или „Англеза у Америци“ из истога језика год. 1830.

Превод овај Вујићев с немачког оригиналала тачан је и добар. Иде од реченице до реченице па преноси и све германизме. Језик му је покварен страном фразеологијом, што му је већ и Копитар приговарао. Он је једни мешу српским ипцепцима славенске периоде, на којем се разбира сав утицај западних европских језика. Да је којему писцу код нас расклимана сигурност у народном језику, вдп се одмах, чим не зна метати енклитичке и особне именинце на право место. А Вујић их није никада право употребљавао. Он не може да говори без неизвесних спонника. „Ово је једна добра девојка“. — Занимљиво је мотрити шипчеву борбу с народним облицима и фразама; они му се и сами намећу, а он сплом и несиновски одвраћа од њих лице, док му очи ипак остају на њима. Само кад се заборави, па сиђе са свога „високог литеаторства“, каже по коју народну реченицу, која је онда чиста и лепа, као да ју је Вук написао. Где говори свечаније у важнијим приликама, ту му је и језик црквенји. То се види и код Јанковића. Јанковић — ако не стоји чистоћом народнога језика пред Доспетијем, а оно је барем у истоме реду с њиме. Ша шак његов Ранислав и стражмештар у „Благодарном сну“ и учитељ у „Злом оцу“ говоре црквеним језиком. Јанковић је тиме хтео да импутије старије и ученије људе свога времена, који су и у породичним круговима запста тако говорили. Само је та разлика, што је Јанковић био уверен, да се књиге не смеју писати тим ненародним тоном, док је Вујић мислио, да се мора тако писати. Кад Јанковић говори проквеним језиком, види се, да га нагони на то техничка страна његовог уметничког рада; он је хтео њиме да карактеризује које своје лице, које ипје било оно исто, што је била његова околнна. А Вујићу су били сви „пославењени“ Срби.

У Екартхаузенову оригиналну има неколико песмица, јер му је комад „ein Singspiel“. Те је песмице Вујић са свим изоставио као сувише (понито се у њима каже у стиховима оно, што је већ прозом речено) или обраћа стихове у прозу.

И последњи Вујићев превод „Излишнаја любовь Ирпне и Фландр“ с талијанског од год. 1847. пада својим садржајем и романтичношћу у исте редове литеарне у које и „Фернандо и Јарика“.

Међу манускриптима Вујићевим, што их је Ђ. Радовановић поклонио библиотеци српског ученог друштва у Београту, чува се и „Жертва смрти“. Та драма у три акта преведена је с Коцебуова „Der Opfertod“, а год. 1830. издала ју је Матица Српска под натписом: „Жртва на смрт“ у преводу Михаила Витковића.

Међу истим рукописима су „Шпаљолци у Перувији“, што их је Вијић превео год. 1812. И то је дело Коцебуово: „Die Spanier in Peru oder Rollas Tod“.

Ова је драма Коцебуова играла врло занимљиву улогу у литеарној немачкој и српској историји. Немачки оригинал је изашао у првом издању год. 1795. Енглески писац Шеридан (Rich. Brindley Sheridan) превео ју је на енглески и дао јој по главном јунаку и вођу шпаљолском натпис „Pizarro“.¹⁾ Год. 1800. је немачки писац Константин Грајсвайлер (Greisweiler) у Липском превео и прерадио ово дело с енглеског на немачки, а по овом другом подмлађеном оригиналу немачком је познати Србљанац Лазо Зубан написао год. 1837. свога „Пизара“.

Ал' није то све.

Год. 1834. пада „Матица Српска“ у Будиму славну Поповићеву трагедију „у петъ дѣйствія: Турцы у Босни или смрть Милоша“. — Ово дело није оригинал. Стојан Новаковић држи (у Библиографији, на стр. 183), да би било вредно пронађи, одакле је посрблјена ова драма. И јесте вредно, пронашли смо.

— Посрбљено је из истог дела Коцебуова: „Die Spanier in Peru oder Rollas Tod.“

„Сочинитель“ — како се Константин Поповић називаје, приказујући књигу својој деци Димитрији, Марти и Ани — посрбио је ову драму још год. 1831., ал' вальда пре није нашао штампара, па је дело морало да у тамни

чека до год. 1834. — Поповић већ на првој страни књиге цитира латинске стихове:

Certe nec melius quinquam, nec dulcior est quam
Sincere a multis dum vita haec durat, amari...

Занимљиво је испоређивати Коцебуов оригинал и прераду Поповићеву. Коцебуов Ataliba, König von Quito код Поповића је — Стефан краљ босански! Alonzo i Rolla — Ибрахим и Милош! — Шпаљолац Pizarro је — Исам везир, а доминиканац Las Casas — Јузуп Дервиши. Остало шпаљолска лица обраћена су у Мурате, Мустафе, Халиле, Фоче, Фатме и Миллице. — Ако ћемо право, не бисмо смели ову књигу назвати ип прерадом, јер у њој нема ипшта оригинално и прерађено од Поповића — до имена. Превод је тачан и доста леп.

Исти је Конст. Поповић још неколико драма тако јако посрбно. Год. 1837. пазаће његов „Даръ благодарности или Константин и Милева“, а год. 1838. „Слѣдствія злодѣйствія“. „Невинн стидъ или Федоръ и Марія“ и „Князъ одъ Херцеговине или Урошъ и Теодора“. Све самп слободни преводи! — Године 1842. Србин-Илир под псеудонимом „Доброрада Братољубића“ подругива се Поповићу као „српском свободнопреводитељу Коцебуових дела“ у Вразову „Колу“ (књига I., стр. 116.), јер му се ипше свидно Поповићев славено српски језик.

Из свега дакле видимо, да су Вујићеви „Шпаљолци у Перувији“, Зубанов „Пизаро“ и Поповићеви „Турци у Босни или смрть Милоша“ — исто дело Коцебуово. Разлика је у томе, што га је Вујић превео директно с оригиналала немачког 22 године пре прераде Поповићеве и 25 године пре Зубанова „Пизара.“ Само што је Вујићева драма остала у рукопису. Ал' ју је он можда шак представљао гдегод са својим добровољцима!

Исте године (1805.), које је изашао први Вујићев превод „Фернанда и Јарика“, изашла је прва његова „оригинална“ весела пјага „Любовная зависть чрезъ едне цпеле“. Рекох „оригинална“, јер не верујем, да је оригинал, премда до данас још ипшам написао на прави извор. Садржај комада није могао потећи ни из српских друштвених прилика онога времена, ни из Вујићева пјага. Размазаношћу и нечистим моралом сећа нас ово делце и сувине бечке позоришне књижевности из конца прошлога века.

¹⁾ Pizarro, a tragedy, taken from the german Drama of Kotzebue and adapted to the english stage by Rich. Brindley Sheridan. — London 1799.

Као да га је написао какав Стефани, Шиканедер, Ајренхоф, Брандез или Лингер, Брецнер, Мајснер, Шредер, Кронек, Вајсе! — Сви пре него Вујић. Или је Вујић ипчелло, да је дело по-

стало оригиналним српским већ тиме, што је јунаке назвао „Др. Стевом“ и „баба-Станом“? — Радња ове кратке и сумњиве игре даде се исказати у неколико речи. (Наставиће се.)

И М О Ч И Ј И.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(*Извештај о примању и издавању српске народне позоришне дружине за време бављења њеног у Срп. Вел. Сент.-Миклошу од 12. до 28. октобра 1892)*)

Примање:

1. „Ђурађ Бранковић“, у претплати	55·10
2. „Риђоко а“, у претплати	43·40
3. „Задужбина цара Лазара“, ван прет.	201·42
4. „Вечити закон“, у претплати	34·10
5. „Еј људи, што се не жените“, у прет.	35·90
6. „Распикућа“, у претплати	28·90
7. „Милош Обилић“, ван претплате	98·80
8. „Сеоска лола“, ван претплате	130·30
9. Претплата на 5 представа	495·40

Свега 1123·32

Издавање:

1. Путни трошак од В. Кикинде до В. С. Миклоша	160·68
2. Дневница друштва за 30 особа по 2 ф.	60·—
3. Дневница за помоћно особље, 5 особа по 1 фор.	5·—
4. Музика за све представе	25·—
5. Гардаробарци за 8 претстава, по 1 ф.	8·—
6. Фризеру за 8 претстава, по 50 н.	4·—
7. За поз. ришне објаве	25·—
8. Рачун ситних и разних издатака	65·92
9. За грађење позорнице	35·—
10. Дворана за 8 претстава, по 2 ф. 20 н.	17·60
11. Осветљење из трговине г. Т. Аспрића	19·07
12. Плата дружини за 15 дана, од 12. до 28. октобра 1892.	751·—

Свега 1176·27

Према примању недостаје педесет и два форинта и деведесет и пет новчића.

Овај смо рачун прегледали, са прилозима сравнили и у свему га у реду нашли.

У Срп. Вел. Ст. Миклошу, 27. октобра 1892.

Светозар Петровић, с. р.
председник месног позоришног одбора.

Александар Јанковић, с. р. Стеван Нађвински, с. р.
благајник. члан одбора, као первовођа.

Јоца Мартиновић, с. р. Љубиши Кнежевић, с. р.
члан одбора. члан одбора.

К ЊИЖЕВНОСТ.

(100-годишњица Јана Колара.) Чеси и Словаци спремају се у велико, да што достојније прославе 100-годишњицу славнога песника Јана Колара, и то 29. септ. о. г. Колар је рођен Словак, а био је један од првих у целој словенској књижевности, који је у својим знаменитим песничким делима увек певао и писао о словенској узајамности. То је била његова главна мисао, на којој је увек радио и за коју се борио пером у руци до своје смрти.

Два академиска друштва, чешко и словенско, спремају се, да о 100-годишњици његовог рођења издаду спомен-књигу као и најславније му песничко дело „Slavy Dsеги“. Надати се, да ће у овој прослави, осим Чеха и Словака, учествовати сви словенски народи, који појме, да нам је културна победа обезбеђена само у општој културној словенској узајамности, којој је славни Колар био пророк и борац. Учествовањем целог словенског света у овој прослави дали би видљива доказа, да сдобравамо његову мисао, а можда и ударили први чврсти камен основи велике зграде словенске културне узајамности.

СИТНИЦЕ.

(За удаваче.) „Траже се пуна кола младих девојака“ — тако се почиње велики оглас, који је пре неког времена изашао у неколиким њујоршким новинама. Тим огласом траже се девојке, које би хтели да постану жене. Где? Како? За кога? Ево, слушајте: У Хирону, јужвој Дакоти. И то одмах! Па ко тражи толико девојака. Да-котински хотелијер и његови пријатељи и суседи. У тој варошици Хирону има повише младих људи, који имају свега, и кућу, и имања, и стоке и блага, али само немају створа, који ће их усрећавати и господовати у господству и изобиљу. Али нису само хиронски младићи тако занети мишљу о женитби. Такви гласови и огласи долазе и из Британске Колумбије, трансатланског Едена из Кутнеја, итд. У свима тим деловима новога света на сто младића долази једва двадесет девојака. Ово стање треба лечити, а лечити се може само тако, ако се објави женском свету да га он зна. У огласу се још нарочито помиње, да ти хиронски младићи не гледају на народност девојака.

Издаје управа српског народног позоришта.